

El llibre es clou amb un setè apartat dedicat a reproduir les entrevistes que l'autora feu a set especialistes en els camp de gestió i acadèmics del país. Les seves opinions i posicionaments foren, en bona part, incorporats de manera útil en els diferents capítols.

Tal com hem dit de bon començament, aquesta col·lecció i aquest primer lliurament ens feien falta. Benvinguts siguin. Tanmateix, ens calen noves reflexions més aprofundides i diverses que comencin a bastir un primer estadi de reflexió teòrica que enriqueixi i impulsi nous assoliments en el camp de la geografia literària que es practica en el nostre país.

Llorenç SOLDEVILA I BALART
Universitat de Vic
Universitat Central de Catalunya

MURGADES, Josep (2018): *Escrits sobre Fabra*. Lleida: Pagès editors, 296 p.

Josep Murgades ens ofereix un conjunt de deu textos entorn de diversos aspectes de la tasca codificadora de la llengua catalana duta a terme per Pompeu Fabra. Tots els textos, tret del primer, havien estat prèviament publicats, en revistes, volums col·lectius o actes de congressos. Tenir-los ara aplegats resulta francament còmode per a qui vulgui conèixer la feina de Murgades en el camp del fabrisme. A més, val la pena de dir per començar, com a primera nota laudatòria del volum, que el lector agraeix que a l'inici de cada capítol es consignin acuradament el lloc i data de l'exposició oral del text, i les dades de la seva primera edició. No és infreqüent que en llibres que recullen estudis dispersos resulti laboriós arribar a saber on i quan es van publicar primerament els diferents treballs.

Com a conjunt, els textos se situen en l'àmbit del que seria l'enquadrament sociopolític i sociocultural de l'obra de Fabra —l'autor utilitza l'expressió «aportació de Fabra com a teòric de la cultura de la llengua»—, un àmbit en el qual Murgades ha excel·lit com a investigador, especialment amb el llibre, escrit en col·laboració amb Xavier Lamuela, *Teoria de la llengua literària segons Fabra* (1984), una obra fonamental que —malgrat els premis que va obtenir en el seu moment i que es tracta sens dubte d'una obra prou citada— no sabem si la comunitat estudiosa ha arribat a entendre i valorar prou.

El primer text, «La (re)invenció d'una llengua: Pompeu Fabra» (p. 17-31), que és el text d'una sessió de seminari impartida el 2014 a la Queen Mary University de Londres (com s'ha dit, l'únic text del volum fins ara inèdit), constitueix precisament un bon resum i una bona actualització dels plantejaments que subjauen al llibre *Teoria de la llengua literària segons Fabra* ara tot just esmentat. Murgades insisteix en el caràcter *construït* de les nacions, les cultures nacionals i les llengües de cultura. També, per tant, en el cas català; però també, per descomptat, en el cas espanyol. La qüestió, doncs, al capdavant, no és la lluita per determinar si la llengua i la nació catalanes són realitats naturals o no, sinó la de demostrar la legitimitat que té una comunitat lliure per elaborar el seu propi «artifici».

El segon estudi, «Fabra, el naturalisme previ a l'arbitrarietat» (p. 33-47), aparegut primerament a Josep M. Domingo i Anna Llovera (ed.): *De realisme. Aproximacions i testimonis* (Lleida: Punctum, 2013, p. 105-17), continua en la mateixa línia d'anàlisi: la compatibilitat entre el treball empirista de Fabra com a neogramàtic i la seva feina com a constructor d'un estàndard. Murgades aprofita l'avinentsa d'un simposi sobre realisme per fer notar, en primer lloc, que la feina del jove Fabra respon plenament a les coordenades històriques i culturals del moment; i, en segon lloc, per mostrar que només des de la lucidesa d'una aproximació empirista i descriptivista als fets lingüístics és possible després treballar amb l'«arbitrarietat» que demana l'activitat normativa. Amb una arbitrarietat conscient, al servei d'un projecte polític assumit amb llibertat, Fabra codifica la varietat estàndard del català sense sentir-se empès per la força del prejudici anticastellanitzant, però també sense atendre el prejudici contrari: el prejudici castellanitzant, la convicció sovint inconscient (i acomplexada) que el català només pot ser una llengua de cultura en la mesura que segueixi les rutines i els tics del castellà literari.

El tercer treball, «Fabra, entre la contestació i la institucionalització» (p. 49-93), publicat el 2000 al volum *Simposi Pompeu Fabra* coordinat per Joan A. Argenter (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 31-57), és el treball que va establir la coneguda —i operativa— distinció, en la trajectòria vital i professional de Fabra, entre l'etapa de *contestació* (la dels inicis de la seva irrupció pública, que coincidiria més o menys amb el Modernisme) i l'etapa d'*institucionalització* (propiciada per l'ingrés a l'Institut d'Estudis Catalans i el retorn a Barcelona, i que coincidiria amb la implantació del Noucentisme). Es tracta d'una de les peces de referència de la bibliografia fabriana de Murgades: un text que, encara que va ser escrit fa més de vint anys, continua sent per als fabristes, com sol dir-se, «de lectura obligatòria». El mèrit del treball, però, no és tant la distinció classificatòria entre, digue-m'ho així, el Fabra modernista (la contestació) i el Fabra noucentista (la institucionalització), sinó l'argumentació a favor de la idea que entre aquests dos «Fabres», sens dubte diferenciats, hi ha un desenvolupament harmònic, una línia de cohesió propiciada, d'una banda, per la lucidesa de l'aproximació científica —com ja s'indicava en l'estudi comentat en el paràgraf anterior— i, de l'altra, pels requeriments d'unes noves circumstàncies culturals i polítiques que, si bé el fan girar-se cap al treball prescriptiu, alhora li permeten aplicar, també lúcidament, el bagatge tècnic ja adquirit.

Si la contestació de la qual ens parla Murgades és la contestació del jove Fabra als escriptors i gramàtics que llavors exercien d'autoritat en l'àmbit de la llengua i la literatura catalanes, aquest treball ofereix una segona part, aprofitant l'adaptabilitat del mot *contestació*, per traçar també una breu panoràmica de la contestació a l'*obra de Fabra*. En concret, Murgades tracta primer de la contestació endògena, la dels intel·lectuals catalans que, ancorats en els supòsits de la Renaixença o per altres raons diverses, van combatre Fabra i van intentar desacreditar-lo —Carreras Candi, Miquel i Planas, Antoni M. Alcover, Eugeni d'Ors i Salvador Dalí. I, després, de la contestació exògena, la dels autors espanyols que es van oposar obertament a la codificació fabriana. Les pàgines dedicades a aquesta segona matèria —que ens mostren els punts de vista de personatges com Ramón Menéndez Pidal, Hermenegildo Giner de los Ríos, Américo Castro, Ernesto Giménez Caballero, Niceto Alcalá Zamora, Ferrer i Guàrdia, Miquel de Unamuno i altres— constitueixen una impagable crestomatia de l'odi estructurat a la llengua catalana. Un fenomen que respon a una ideologia compacta, impermeable i autosuficient que avui, un segle després, no sembla que hagi canviat gens.

La quarta aportació, «(Con)textos d'un text: el del Primer Congrés de la Llengua» (p. 95-146), que s'havia publicat a Maria Pilar Perea i Germà Colón Domènech (ed.): *El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Reflexos i projeccions* (Barcelona / Castelló de la Plana: PPU, 2006, p. 25-63), configura un documentat, amè i sucós retrat de l'escenari ideològic relatiu al català, en el qual cal situar la celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (i que completa, en molts aspectes, el panorama ideològic al qual ens hem referit al paràgraf anterior). Murgades examina, tant de fora com de dins, les opinions relatives a l'estatus del català (llengua o dialecte), les idees sobre la codificació (des de les acusacions que el català formal és un idioma inventat fins als plantejaments dels arcaïtzants) i els punts de vista sobre les funcions de l'idioma (si llengua només per a uns gèneres, si només per a uns registres, etc.). Una conclusió lògica de la lectura del text de Murgades és que, certament, el Primer Congrés no es va celebrar en el millor dels contextos històrics possibles (moltes de les idees contràries a la pervivència i dignitat del català, d'altra banda, encara no han desaparegut avui, com ja hem dit), i que malgrat això es va aconseguir que l'esdeveniment resultés un èxit.

El cinquè text, «Pompeu Fabra i les Normes» (p. 147-165), editat dins Germà Colón Domènech i Lluís Gimeno Betí (ed.): *A l'entorn de les Normes de Castelló. Ambient, context cultural i repercussions* (Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, 2013, p. 149-62), és una reflexió sobre el valor polític de l'ortografia, un valor que, d'acord amb Murgades, és sempre present tant en els plantejaments lingüístics de Prat de la Riba com en el desenvolupament de la norma elaborada per Fabra. El text indica que l'aproximació de Fabra a la qüestió de l'ortografia amb què havien d'escriure els valencians és fruit d'una posició diplomàtica però també, precisament, de l'assumpció que les llengües són realitats dinàmiques i polítiques i que l'ortografia, al capdavant, no és sinó el senyal de la confluència de plantejaments al voltant del valor de la cultura comuna.

La sisena contribució, «Alcover i Fabra: les afinitats discrepants» (p. 167-177), editada dins Ramon Sistac (ed.): *Actes inaugurals del centenari de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1911-2011)* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011, p. 37-43), tracta d'un tema «clàssic» de la nostra historiografia lingüística, com són les relacions entre Fabra i mossèn Alcover. El que cal destacar és que Murgades abandona l'aproximació més fressada —la de contraposar l'«encertat» Fabra amb l'«equivocat» Alcover— per posar en relleu, contràriament, les afinitats dels dos lingüistes. I per afirmar que podem estar «convençuts que, cadascun d'ells pel seu compte, va contribuir a assegurar pervivència i validesa a la llengua que els era i que ens és comuna» (p. 176).

El setè estudi, «No fets per a un destí bestial: Fabra i Riba» (p. 179-224), que havia sortit a Carles Miralles, Jordi Malé i Jordi Pujol Pardell (ed.): *Actes del III Simposi Carles Riba. Barcelona, 30 de novembre i 1 i 2 de desembre de 2009* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2012, p. 321-348), és una aprofundida anàlisi dels textos que Carles Riba va dedicar a Fabra al llarg de la seva vida. Murgades mostra de manera rotunda com el poeta va copsar la dimensió política i cultural —potser fins i tot ètica— de la feina de Fabra. Especialment interessant resulta, en aquesta línia, la lectura que fa, en la part final de l'estudi, de les *Elegies de Bierville*.

La vuitena contribució, «Notícia i tast de més textos desconeguts de Fabra» (p. 225-239), publicada a la revista *Els Marges* el 2008 —núm. 84 (hivern), p. 87-96—, és l'article per mitjà del qual Murgades va fer saber que havia descobert nous textos de Fabra. El quantificador *més* de la cadena «més textos» cal entendre'l per referència al treball *Textos desconeguts de Fabra*, que Murgades havia publicat poc abans, el 2005, en el qual editava els articles fabrians signats amb el pseudònim d'Esteve Arnau que havia fet conèixer el 2003 en el marc del II Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra» (Murgades 2005). Els textos desconeguts de Fabra dels quals ara —el 2008— donava notícia eren, d'una banda, els comentaris de normativa que el gramàtic havia fet a 24 col·laboracions literàries, publicades a *La Publicitat* durant el 1928 i el 1929 com a resultat d'una crida específica del diari (les observacions de Fabra es publicaven a continuació dels treballs literaris); de l'altra, un nou conjunt de comentaris normatius fets a partir d'un altre «concurs» del diari —en aquest cas es tractava de detectar errors en un text expressament deturpat—, publicats durant el 1929 (en un dels quals Fabra, com fa notar Murgades, usa per primera vegada l'expressió «llengua *standard*»), i, finalment, les col·laboracions fabrianes a l'*Enciclopedia Espasa*: la col·laboració «El catalán y sus análogos», del volum 21, i la semblança autobiogràfica, del volum 23 (amb el suplement del cinquè volum de l'apèndix). Val a dir que tot aquest material ha estat incorporat posteriorment, precisament a cura de Josep Murgades, al volum novè de les *Obres completes* de Fabra (Fabra 2013): les observacions normatives (que apareixen amb l'interessant títol de «Text de normativa aplicada») a les p. 206-242; l'article sobre el català a les p. 180-198, i la nota autobiogràfica (amb l'addenda) a les p. 642-644.

En el novè text, «L'activisme conferenciant de Fabra» (p. 241-267), publicat dins Jordi Mir i Joan Maluquer (ed.): *Pompeu Fabra. 10 aspectes de l'home i l'obra* (Barcelona / Cabrera de Mar: Diputació de Barcelona / Fundació Universitat Catalana d'Estiu / Galerada, 2013, p. 269-293), Murgades proporciona, d'una banda, el resultat d'una sistemàtica recerca erudita sobre les conferències que va pronunciar Fabra al llarg de la seva vida (en moments i circumstàncies molt diferents) i, de l'altra, ens convida a valorar el contingut d'aquestes conferències —potser fins ara poc tingudes en compte— com a aportacions importants a la teoria de Fabra sobre la codificació lingüística —com a aportacions a la seva visió de la «cultura de la llengua».

El desè dels treballs, «Fabra x Fabra (o l'autobiografisme induït)» (p. 269-294), aparegut prèviament dins Joaquim Espinós, Dari Escandell, Isabel Marcillas i Maria Jesús Francés (ed.): *Autobiografies, memòries, autoficcions* (Catarroja / Barcelona: Editorial Afers, p. 73-87), està dedicat a comentar les escasses peces «autobiogràfiques» que posem de Fabra, que, com se sap, sempre es va mostrar reticent a escriure sobre la seva vida i a promoure que altres hi escrivissin. Murgades —que qualifica aquest material d'«autobiografisme induït»— analitza l'autosemblança que Fabra va escriure per a l'*Enciclopedia Espasa* (ens hi hem referit abans), les poques entrevistes que va concedir al llarg de la seva vida, i les paraules del gramàtic recollides, en circumstàncies ben diferents, per Josep Pla i per Ar-

tur Bladé i Desumvila. Un detall d'interès que assenyala Murgades és que algunes de les entrevistes contenen passatges que són còpia gairebé textual de passatges d'entrevistes anteriors. Un detall que segurament hem d'interpretar com a senyal que l'autobiografisme de Fabra, si bé va ser induït, com ens explica Murgades, no va ser necessàriament espontani ni poc planificat (ni poc «autoplanificat»).

Adicionalment, cal fer notar que el llibre de Murgades planteja, tot i que gairebé de passada perquè no és l'objectiu que es proposa l'autor, una qüestió potser menor que no deixa de tenir interès. Ens referim a la qüestió de l'autoria de dos dels articles intitolats «La reforma lingüística» publicats a *L'Avenç* (els dels números corresponents al maig i a l'agost del 1892). Aquests dos articles no han estat recollits a les *Obres completes* de Fabra i, en canvi, Murgades els atribueix al gramàtic en la bibliografia del tercer dels treballs (p. 89), com ja havia fet l'any 2000 al volum del Simposi Fabra. En un altre pasatge del llibre (p. 38, nota 14) ens diu explícitament que els directors de les *Obres completes*, Jordi Mir i Joan Solà, van desestimar la possibilitat d'atribuir aquests textos a Fabra, però que ell sí que pensa que són seus (una posició que l'autor d'aquesta recensió s'inclina a compartir). Es tracta, per tant, d'una qüestió encara oberta. I encara que Murgades no s'hi refereix en aquest llibre, potser val la pena aprofitar l'avinentesa per afegir, perquè es tracta d'un escrit de la mateixa època i la mateixa revista, que hi ha un altre text no recollit a les *Obres completes* que podria ser de Fabra, la nota intitolada «Novas» publicada a *L'Avenç* al desembre del 1891 —segona època, any III, núm. 12 (31 desembre 1891), p. 389-390—, de la qual Antoni Rovira i Virgili va dir que estava «indubtablement escrita per Pompeu Fabra» (1947: 92). Es tracta també d'una altra petita qüestió oberta que caldria esforçar-se per tancar.

El llibre *Escrits sobre Fabra*, en definitiva, és una aportació lúcida i documentada per entendre un projecte cultural i polític que va tenir lloc entre la darrera dècada del segle XIX i el primer terç del segle XX. Un projecte, segons com es miri, molt fàcil de formular: convertir el català en una llengua amb el mateix valor, la mateixa funcionalitat i les mateixes implicacions que tenien —que tenen— l'espanyol, el francès, l'anglès, l'alemany o l'italià. Un projecte fàcil de formular i gens fàcil d'aconseguir. Murgades explica i demostra que Pompeu Fabra, gràcies a la seva preparació tècnica i a la seva concepció precisa de la dimensió social d'una llengua, va saber construir l'instrument adequat perquè aquest projecte fos possible.

Jordi GINEBRA
Universitat Rovira i Virgili

Referències bibliogràfiques

- FABRA, Pompeu (2013): *Obres completes*, vol. 9. Direcció de Jordi Mir i Joan Solà. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- LAMUELA, Xavier / MURGADES, Josep (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- MURGADES, Josep (2005): *Textos desconeguts de Fabra*. Barcelona / Lleida: Punctum. També editat a MONTERRAT, Anna / CUBELLS, Olga (ed.): *Entorn i vigència de l'obra de Fabra. Actes del II Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra.»*. Valls: Cossetània / Universitat Rovira i Virgili, 2007, p. 73-119.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni (1947, setembre): «La Catalunya contemporània. Una polèmica Fabra-Collell», *Germanor*, any XXXV, núm. 519, p. 18-22. Reproduït a ROVIRA I VIRGILI, Antoni, *La victòria de Pompeu Fabra*, introducció i edició de Jordi Ginebra i Marina Mallafrè. Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, 2018, p. 89-94.